

I. Toth, M. Ogorec, M. Toth*

PRILAGOĐENOST VATROGASNE IZOBRAZBE NOVIM SIGURNOSNIM IZAZOVIMA

UDK 614.842:371.3]:327
PRIMLJENO: 21.3.2014.
PRIHVAĆENO: 29.1.2015.

SAŽETAK: *Novi oblici prijetnji u globaliziranoj međunarodnoj zajednici postavljaju sve više izazove sustavu kriznog upravljanja na traženju odgovarajućih rješenja, pri čemu sve više problematika nacionalne sigurnosti ustupa mjesto sustavu građanske sigurnosti, utemeljene prvenstveno na sigurnosti pojedinca u globaliziranim, multipolarnim odnosima transnacionalizma. Nove prijetnje sve više poprimaju opći, transgranični karakter i podjednako počinju ugrožavati svakog pojedinca u određenom civilizacijskom okružju, bez obzira na njegova nacionalna, etnička, religiozna, kulturno-rola ili socijalna obilježja i pripadnost pojedinim društvenim strukturama. Naravno, te prijetnje se razlikuju prvenstveno od civilizacijskih obilježja društvenih sredina kojima prijete, ali u kojima nerijetko i nastaju. Sukladno tome i temeljni instrumenti zaštite nacionalne sigurnosti, među kojima značajno mjesto zauzima sustav vatrogastva, moraju se prilagoditi novim sigurnosnim izazovima. Sustav vatrogastva u Republici Hrvatskoj propisan je Zakonom o vatrogastvu i podzakonskim aktima koji reguliraju ustroj vatrogastva na razini lokalne i područne (regionalne) samouprave, pri čemu decentraliziranost upravljanja sustavom vatrogastva, koliko može biti korisna u kontekstu pozitivnog dispergiranja ustrojbeno-organizacijske odgovornosti i nadležnosti lokalne samouprave, toliko se može negativno odraziti na funkcioniranje jednog od vitalnih sustava kriznog upravljanja zbog toga što mora imati elemente centraliziranog vođenja. Vatrogastvo u Republici Hrvatskoj ima specifično izgrađen sustav specijalističke izobrazbe, u svojem osnovnom sklopu utemeljen na prekvalifikaciji postojećih srednjoškolskih kadrova na poslove profesionalnih vatrogasaca, dok više razine specijaliziranog školovanja ne postoje već se oslanjaju na postojeće oblike stručnog ili sveučilišnog školovanja. Takav oblik izobrazbe u suvremenom sustavu vatrogastva više nije zadovoljavajući, zbog čega se provodi opsežno istraživanje radi njegove optimalizacije, pri čemu je najvažnije definirati specifična znanja potrebna vatrogasnoj profesiji, te opredijeliti sadržaje znanja i vještina za svaku razinu upravljanja i vođenja u sustavu vatrogastva.*

Ključne riječi: *vatrogastvo, vatrogasna izobrazba, krizno upravljanje, sigurnosni izazovi*

UVOD

Znanstveni i tehnološki razvoj, podizanje razine demokratskih standarda, te iznimno opsežni globalizacijski i integracijski procesi, uvelike

su poboljšali standard i uvjete življenja značajnom dijelu ljudske populacije, ali istovremeno su rezultirali multipliciranjem problema sigurnosti i porastom raznih oblika ugroza na manje-više svim područjima ljudske djelatnosti. Područje i vrijednosti ugrožavanja iznimno su složeni i nisu jedinstvena kategorija kao i većina ostalih društvenih pojava i procesa (npr. ono što nekome predstavlja najviše vrijednosti drugome može biti potpuno marginalno). Me-

*Mr. sc. Ivan Toth (ivan.toth@vvg.hr), dr. sc. Marinko Ogorec (marinkoogorec@hotmail.com), Veleučilište u Velikoj Gorici, Zagrebačka 5, 10410 Velika Gorica, Marko Toth, prof. (marko.toth1@gmail.com), Visoka škola za sigurnost s pravom javnosti, Ul. I. Lučića 5, 10000 Zagreb.

đutim, jedna od općih značajki je stalna pojava novih izvora i vrsta ugroženosti. Tehnološkim razvojem usložnjavaju se različiti sadržaji funkcioniranja ljudske zajednice, pri čemu čovjek u sve većoj mjeri troši postojeće prirodne resurse i utječe na ekološke sustave, što rezultira različitim oblicima disbalansa u prirodi.¹

U skladu s navedenim, pripreme za pravodobno i učinkovito reagiranje u kriznim situacijama postaju sve zahtjevnije i kompleksnije, a u takvim okolnostima faktor vrijeme i njegov značaj višestruko je porastao. Jer, interventne operacije izvode se bržom dinamikom uz iznenađne promjene situacija, vrijeme reagiranja sve više se smanjuje, a protok informacija u jedinici vremena iznimno se povećao. Isto tako, tijekom vremena iskristalizirala se potreba visoke centralizacije kriznog upravljanja, upravo zbog navedene dinamike rješavanja uočenih problema, potrebe brzog reagiranja i nedvosmislene kompetencije donošenja odluka. Sve to nameće potrebu za pronalaženjem novih metoda i sadržaja rada upravnih tijela pojedinih struktura kriznog upravljanja (naravno i tih struktura u cijelosti), kako bi mogli odgovoriti zahtjevima vremena, odnosno pravodobnom donošenju odluke koja može ostvariti najbolje rezultate.

Osim toga, transformira se općenito i problematika sigurnosti, pri čemu sve više nacionalna sigurnost prerasta u globaliziranu sigurnost. Pri tome, vrhunac razvoja sustava nacionalne sigurnosti svakako je razdoblje „hladnog rata“ i blokovske bipolarizacije, koji su u danom povijesnom trenutku predstavljali kulminaciju strategije totalnog rata, što bi u slučaju hipotetičkog nuklearnog svjetskog sukoba rezultirao golemim žrtvama i materijalnim razaranjima. Zbog toga se sustav nacionalne sigurnosti većine blokovski angažiranih zemalja usmjerio na organizaciju zaštite pučanstva i materijalnih dobara u takvim okolnostima. Osim stvaranja složene organizacije, ustrojena je i velika infra-

struktura namijenjena potrebama zaštite i zbrinjavanja građanstva u sustavu civilne obrane.² Srećom, razdoblje «hladnog rata» završilo je bez eskalacije u oružani sukob. Međutim, pojavili su se novi oblici ugroza koji zahtijevaju odgovarajuće restrukturiranje sustava i nacionalne sigurnosti i civilne obrane kako bi se omogućilo stvaranje odgovarajućih metodologija rješavanja novih prijetnji. U današnjem globaliziranom svijetu sve je važnije pitanje globalne sigurnosti. Mnoge ugroze su svojim karakterom globalne i tiču se svih, bez obzira na zemljopisnu lokaciju. Prije svega u to se mogu ubrojiti prirodni poremećaji i velike ekološke katastrofe (npr. havarija nuklearne centrale u Černobilu vrlo radikalno je pokazala kakve posljedice mogu nastati u ekološkoj katastrofi globalnih razmjera, ali isto tako pokazala je nespornost odgovornih struktura društva za pravodobnu reakciju i učinkovito saniranje stanja).

Nove prijetnje sve više poprimaju opći, transgranični karakter i podjednako počinju ugrožavati svakog pojedinca u određenom civilizacijskom okružju, bez obzira na njegova nacionalna, etnička, religiozna, kulturološka ili socijalna obilježja i pripadnost pojedinim društvenim strukturama. Naravno, te prijetnje razlikuju se prvenstveno od civilizacijskih obilježja društvenih okružja kojima prijete, ali u kojima nerijetko i nastaju. Međutim, svi pojedinci unutar ugrožene zajednice podjednako su osjetljivi na posljedice takve prijetnje, pa možemo već govoriti o jednom novom pojmu – građanska sigurnost.³ Građanska sigurnost u pojednostav-

² Cilj je postići što viši stupanj sigurnosti te učinkovito odgovoriti na sve aktualne ugroze i opasnosti. Kako se razlikuju izvori, oblici, sredstva i metode ugrožavanja, tako se moraju razlikovati i metode obrane i zaštite. Uobičajeno je da se za zaštitu od vanjskih nasrta organizira vojska, odnosno vojna obrana. Za zaštitu od ugroza unutar zajednice organizira se policija. Za zaštitu od ostalih oblika i načina ugrožavanja moderna demokratska društva razvijaju i organiziraju odgovarajuće civilne obrambene strukture (Vlašić, 2004., 17-19).

³ Kako bi se mogla razumjeti problematika građanske sigurnosti, potrebno se vratiti definiciji elementarne sigurnosti, prema kojoj sigurnost podrazumijeva vrlo kompleksnu definiciju stanja, osjećaja i potrebe zaštićenosti vitalnih životnih funkcija, te procjene nepostojanja ozbiljnih prijetnji i mogućih ugroza. Sukladno tome, predstavlja jedan od temeljnih preduvjeta ne samo normalnog života nego i egzistencijalnog opstanka pojedinca i zajednice općenito, a utemeljen je na jednom od osnovnih životnih nagona – nagona za samoodržavanjem (Tatalović i Bilandžić, 2005., 4-9).

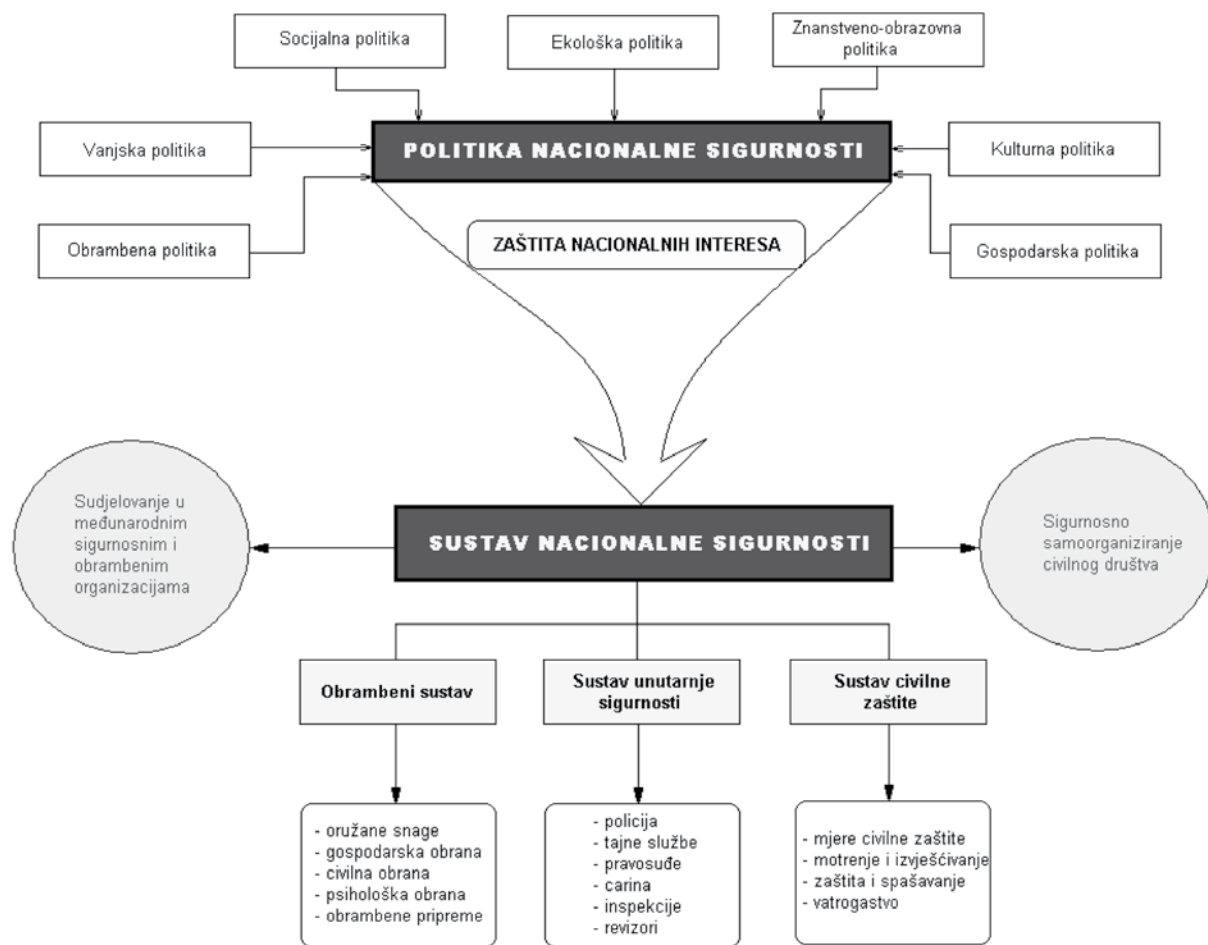
¹ Npr. globalnim zatopljenjem s cijelim nizom popratnih pojava, razvojem i širenjem novih oblika patogenih mikroorganizama, mutacijskim procesima u pojedinim biljnim i životinjskim organizmima i sl.

ljenoj formi je zapravo globalizirani izraz pojedinačne sigurnosti, drugim riječima projekcija individualne sigurnosti na globalnu razinu, kada većina temeljnih sadržaja nacionalne sigurnosti mora ustupiti mjesto pravima pojedinca i zaštiti njegovih temeljnih sigurnosnih potreba. U skladu s temeljnom transformacijom sustava sigurnosti potrebno je redefinirati i instrumente sustava nacionalne sigurnosti, koje ustrojavanje je još zasnovano na konvencionalnim parametrima (shema 1).

U skladu s ovako koncipiranim sustavom nacionalne sigurnosti svoje mjesto ima i vatrogastvo kao neizostavni čimbenik civilne zaštite.

OSPOSOBLJAVANJE PRIPADNIKA VATROGASTVA U RH

Sustav vatrogastva u Republici Hrvatskoj propisan je Zakonom o vatrogastvu i podzakonskim aktima koji reguliraju ustroj vatrogastva na razini lokalne i područne (regionalne) samouprave, odnosno na razini gradova i općina (Szabo, 2007., 113). Upravo takva decentraliziranost upravljanja sustavom vatrogastva, koliko može biti korisna u kontekstu pozitivnog dispergiranja ustrojbeno-organizacijske odgovornosti i nadležnosti lokalne samouprave, toliko se može negativno odraziti na funkcioniranje jednog od vitalnih sustava kriznog upravljanja zbog toga što mora imati

Shema 1. Konvencionalni ustroj sustava nacionalne sigurnosti

Figure 1. Conventional structure of national security system

elemente centraliziranog vođenja.⁴ Naime, zbog dispergiranosti sustava vatrogastva po jedinicama lokalne samouprave, na prostoru Republike Hrvatske djeluje veliki broj raznovrsnih vatrogasnih postrojbi⁵ koje se međusobno značajnije razlikuju po brojnosti, strukturi i sastavu pripadnika, njihovoj osposobljenosti i uvježbanosti, opremljenosti i kvaliteti vatrogasne tehnike, te njezinom održavanju. Osim toga, dodatni problem predstavljaju iznimno velike organizacijsko-strukturalne razlike između jedinica lokalne samouprave, te mogućnosti financiranja vatrogasnih postrojbi, što dodatno utječe na profesionalnu osposobljenost pojedinih vatrogasnih postrojbi i njihovu opremljenost. Tijekom vremena iskristalizirala se potreba visoke centralizacije krznog upravljanja, upravo zbog navedene dinamike rješavanja uočenih problema, potrebe brzog reagiranja i nedvosmislene kompetencije donošenja odluka, pa sustav upravljanja i vođenja u krznim situacijama sve više poprima prerogative zapovjednog sustava vojne organizacije (bolje rečeno, preuzima elemente zapovjednog sustava vojne organizacije).⁶ Naravno, to se u punoj mjeri odnosi i na

⁴ Krzno upravljanje je jedno od najsloženijih ljudskih djelatnosti, koje se realizira u izvanredno otežanim okolnostima i s teško predvidivim rezultatima, zbog čega je nužna vrlo izražena centralizacija i hijerarhija upravljanja. Upravo zbog toga je u današnjim uvjetima država još najodgovorniji oblik društvenog organiziranja za tu problematiku, a kako bi se olakšalo i operativno ubrzalo funkcioniranje sustava krznog upravljanja, pojedine ovlasti i nadležnosti upravnih struktura na nacionalnoj razini, u većini zemalja dispergiraju se na jedinice lokalne samouprave. Jedinice lokalne samouprave imaju veće ili manje ovlasti (ovisno o gospodarsko-političkom sustavu zemlje, te cjelokupnom strukturiranju i ustroju državne administracije) ustrojavanja, osposobljavanja i opremanja pojedinih provedbenih struktura krznog upravljanja, međutim država načelno zadržava svoje pune ovlasti na provedbenim strukturama krznog upravljanja nacionalne razine (*Ogorec, 2010., 91-93*).

⁵ Vatrogasne postrojbe mogu biti ustrojene kao profesionalne javne vatrogasne postrojbe, dobrovoljna vatrogasna društva, profesionalne vatrogasne postrojbe u gospodarstvu, dobrovoljna vatrogasna društva unutar gospodarskih subjekata i državne intervencijske vatrogasne postrojbe. U Republici Hrvatskoj djeluje 65 profesionalnih javnih vatrogasnih postrojbi, s 2.350 profesionalnih vatrogasaca (Ustroj vatrogastva u RH), te 1790 dobrovoljnih vatrogasnih društava s 58.800 dobrovoljnih vatrogasaca. U 82 dobrovoljna vatrogasna društva zaposleno je 183 profesionalnih vatrogasaca (*Szabo, 2007., 114-115*).

⁶ Krzno upravljanje u Hrvatskoj djelomično je uređeno Zakonom o zaštiti i spašavanju na način da su hijerarhijski utvrđene obveze svih sudionika, od građana, pravnih osoba, jedinica lokalne i područne samouprave i njihovih čelnika, do državne razine gdje su posebno istaknuta prava i obveze središnjih tijela državne uprave i njihovih čelnika, posebnog središnjeg tijela državne uprave koje se bavi zaštitom i spašavanjem (Državna uprava za zaštitu i spašavanje) i Vlade Republike Hrvatske. Funkcioniranje krznog upravljanja zasniva se na tri temeljna načela: supsidijarnosti, solidarnosti i osiguravanju kontinuiteta djelovanja (*Toth, Čemerin, Vitas, 2011., 194-197*).

vatrogasne postrojbe, zbog čega bilo kakav oblik decentralizacije njihovog ustroja rezultira nizom funkcionalnih problema.

Obrazovanje profesionalnih vatrogasaca u Republici Hrvatskoj nije sustavno riješeno odgovarajućim oblikom školovanja po razinama upravljanja i vođenja kakav se traži u svim visoko hijerarhijski ustrojenim organizacijskim sustavima krznog upravljanja. Temeljni (i za sada jedini) oblik sustavnog osposobljavanja za potrebe profesionalnih vatrogasaca provodi u Zagrebu Vatrogasna škola – Učilište vatrogastva, zaštite i spašavanja koja djeluje kao ustrojbeni jedinica Državne uprave za zaštitu i spašavanje te u Splitu i Rijeci gdje obrazovanje provodi Vatrogasna škola Hrvatske vatrogasne zajednice. Osnovni programi vatrogasnih škola utemeljeni su na prekvalifikaciji već završenih srednjoškolski obrazovanih kadrova za zanimanja vatrogasac i vatrogasni tehničar, te i u tom kontekstu nema odgovarajuću odgojnu komponentu koja bi bila nužna pri obrazovanju specifičnih zanimanja potrebnih raznim službama u strukturi krznog upravljanja. Naime, slično kao u vojnoj organizaciji, školovanje kadrova za sve razine sustava krznog upravljanja mora imati odgovarajući odgojni karakter kojim se nastoji ostvariti navika discipliniranosti i poštovanja odgovarajućih normi i njihovo potpuno usvajanje na osobnoj razini.⁷ Za takav odgojni karakter nužni je internatski oblik školovanja,⁸ koji u Republici Hrvatskoj, osim za potrebe izobrazbe policajaca i to samo za učenike 3. i 4. razreda, nije ustrojen u ostalim strukturama krznog upravljanja, pa tako niti u vatrogastvu.

Na ključne probleme obrazovanja vatrogastva u Republici Hrvatskoj svojevremeno je upozora-

⁷ Ovu karakteristiku vojnog školstva nameću zakonitosti koje karakteriziraju vojnu organizaciju. Naime, vojna organizacija je specifična društvena sredina s osebnim unutarnjim odnosima i sadržajima, pri čemu je hijerarhijski ustroj dominantan. Da bi hijerarhijski ustroj mogao pravilno funkcionirati, mora se izgraditi specifičan model ponašanja pripadnika vojne organizacije koji moraju bezrezervno prihvatiti sve regule takvog ustroja (*Ogorec, 2001., 33*).

⁸ Internatski tip školovanja omogućuje privikavanje polaznika na kolektivni život i timski rad, razvijanje međusobne konkurencije i takmičarskog duha, velike mogućnosti neprekidnog praćenja ponašanja polaznika, te permanentnog vrednovanja njegovih osobina ličnosti i pristupa obvezama i odgovornostima.

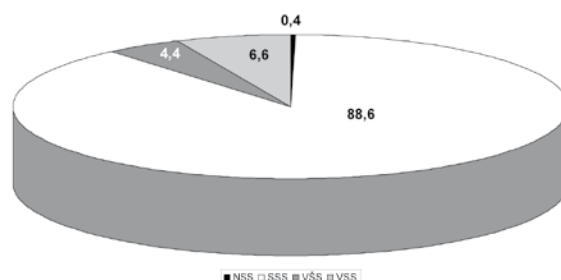
vala i Državna uprava za zaštitu i spašavanje u svojem Prijedlogu zakona o izmjenama i dopunama Zakona o vatrogastvu,⁹ kao i Hrvatska vatrogasna zajednica,¹⁰ no značajnijih promjena u tom kontekstu nije bilo. Kako bi se konačno mogla relevantno vrednovati problematika izobrazbe vatrogasaca u Republici Hrvatskoj (s posebnim težištem na profesionalni vatrogasni sastav), Veleučilište u Velikoj Gorici je u sklopu svojeg stručnog preddiplomskog studija kriznog upravljanja provelo široko istraživanje među profesionalnim pripadnicima javnih vatrogasnih postrojbi o njihovom profesionalnom iskustvu, znanjima koja su stekli tijekom školovanja u području vatrogastva, strukturi pojedinih kolegija kojima bi mogli u još većoj mjeri dopuniti svoja profesionalna znanja, te poželjnim i nepoželjnim osobinama profesionalnog vatrogasca i vatrogasnog zapovjednika. Istraživanje se provodi u dvije osnovne faze - tijekom prve faze koja ujedno predstavlja i svojevrsni pilot-projekt cjelokupnog istraživanja. Prva faza bila bi anketiranje reprezentativnog uzorka profesionalnih vatrogasaca kako bi se ujednačila i eventualno pojednostavnila anketna pitanja, te dobili rezultati vezani uz vatrogastvo kao profesionalnu djelatnost. Druga faza istraživanja obuhvatila bi široku strukturu Hrvatske vatrogasne zajednice koja osim profesionalnih vatrogasaca uključuje i dobrovoljna vatrogasna društva, kao i izdvojene vatrogasne postrojbe u pojedinim gospodarskim subjektima, specijalizirane za specifične vrste požara.

⁹ „Zakonom o vatrogastvu (N.N., br. 139/04.) sustav je promijenjen, pa je propisano da se formalno obrazovanje vatrogasaca može obavljati u obrazovnim ustanovama koje ispunjavaju tehničke i kadrovske uvjete propisane zakonom i drugim propisima. Tako su dopuštenje o formalnom obrazovanju dobile neke ustanove za koje se pokazalo da znanje i sposobnost završenih polaznika nije na potrebnoj razini. Takvo rješenje nije se pokazalo dobrim. Znanje i sposobnost završenih polaznika nije na potrebnoj razini. Troškovi obrazovanja vatrogasaca su veliki te uz striktno provođenje nastavnih planova i programa ni u kom slučaju ne mogu biti profitabilni. Eventualna „isplativost“ u profitabilnim ustanovama može proisteci samo iz neodrađivanja fonda nastavnih sati i neodgovarajuće praktične nastave.“ („Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o vatrogastvu“, 2012., 3).

¹⁰ „...ukoliko bi Hrvatsku vatrogasnu zajednicu zakonom utvrdili kao nadležno tijelo za poslove vatrogastva i ova pitanja bi jednostavnije rješavali, jer bi cjelokupno obrazovanje vatrogasaca bilo u njejoj nadležnosti.“ (dopis klasa: 01 1-01/14-01/02 urbroj: 363-01/01-14-1 od 9. 1. 2014.).

METODOLOGIJA PRISTUPA

Podaci su prikupljeni na uzorku od 280 muških pripadnika profesionalnih vatrogasnih postrojbi u Zagrebu. Validan uzorak obuhvaćao je 273 pripadnika vatrogasnih postrojbi Zagreba od 20 do 63 godine starosti. Prosječna dob bila je 39,8 (SD=8,6) godina. Prosječan vatrogasni staž (neovisno o tome je li započeo u dobrovoljnom vatrogasnom društvu ili profesionalnoj postrojbi) bio je 17,12 (N=246, SD=7.6) u rasponu od 2 mjeseca do 40 godina. Najveći broj (242 vatrogasca) je srednje stručne spreme u većini završene srednje vatrogasne škole. Distribucija prema stupnju obrazovanja prikazana je dijagramom 1.

Dijagram 1. Obrazovna struktura istraživanog uzorka u postocima

Diagram 1. Educational structure of the studied sample, in percentages

Dio vatrogasaca pripadnika javnih vatrogasnih postrojbi, njih 94 (34,43%), ujedno je u vatrogastvo uključen i kao član dobrovoljnog vatrogasnog društva.

Za potrebe istraživanja konstruiran je anketni upitnik koji sadrži 17 pitanja i ukupno 124 jedinice, pri čemu se nastojalo da pitanja budu maksimalno razumljiva ispitanicima, jednoznačna i jednostavna za odgovaranje. Dio pitanja postavljen je u obliku pitanja otvorenog tipa i pitanja višestrukog izbora (uglavnom pitanja vezana uz osobne podatke), dio je postavljen u obliku lista za označavanje, a najveći dio u obliku tvrdnji Likertova tipa. Pitanjima se nastojalo obuhvatiti sljedeće:

1. Osobni podaci
2. Osobno iskustvo u vatrogasnim intervencijama
3. Poželjne osobine dobrog vatrogasca

4. Poželjne osobine dobrog vatrogasnog zapovjednika
5. Pravno–normativna uređenost sustava vatrogastva
6. Osobno poznavanje vatrogasnih postupaka i postupanje u intervencijama
7. Prihvatljive karakteristike zapovjednika vatrogasne postrojbe
8. Međuljudski odnosi unutar vatrogasne postrojbe
9. Učinkovitost vatrogasne postrojbe
10. Obrazovne potrebe u izobrazbi vatrogasnog kadra.

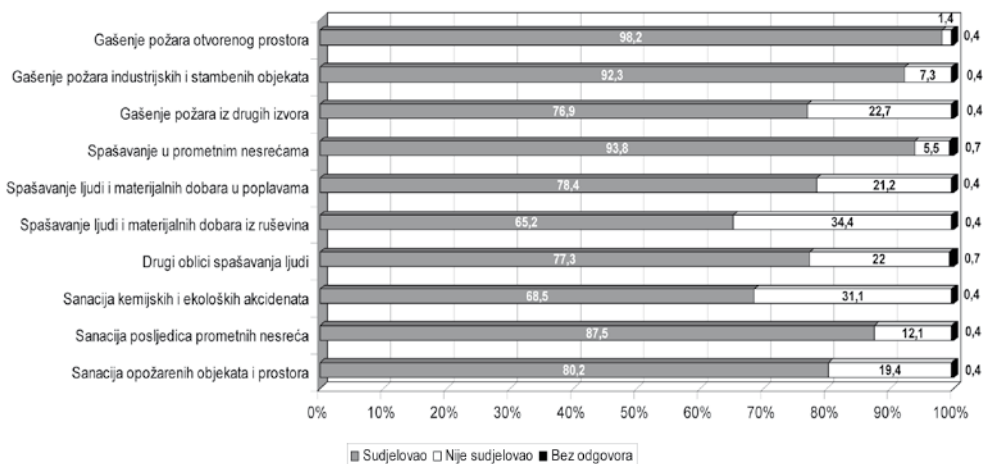
S obzirom na kompleksnost ankete, određeni dio upitnika je iz različitih razloga bio vraćen nevalidan ili uglavnom djelomično nevalidan.¹¹ Određeni problem vjerojatno je predstavljala sama motivacija vatrogasaca za ispunjavanje ankete, pa to valja dodatno razmotriti i uzeti u obzir pri prilagođavanju upitnika za daljnja istraživanja.¹²

Prilikom analize rezultata anketiranja 2,5 % anketnih upitnika ocijenjeno je u potpunosti nevalidnim, te su ti podaci isključeni iz obrade. Potpuno validnih upitnika bilo je 50,36 %, a djelomično validnih 47,14 %.¹³ U svakom slučaju, prije uzimanja u obzir dobivenih podataka, potrebno je obratiti pozornost na ukupan broj validnih odgovora.

ISTRAŽIVAČKI REZULTATI

Većina vatrogasaca (65,2 %) sudjelovala je u svim oblicima vatrogasnih intervencija koje su ponuđene anketnim upitnikom. Najmanje ih je sudjelovalo u spašavanju ljudi i materijalnih dobara iz ruševina (65,2 %), a najviše – gotovo svi (98,2 %) u gašenju požara otvorenog prostora (dijagram 2).

Dobiveni podaci očekivani su s obzirom na učestalost pojave pojedinih akcidenata iz va-

Dijagram 2. Iskustvo pripadnika javnih vatrogasnih postrojbi u različitim vrstama vatrogasnih intervencija izraženo u postocima sudjelovanja u pojedinim vrstama intervencija

Diagram 2. Experience of the members of public firefighting units in different types of interventions, expressed in percentages

¹¹ Mogući razlozi toga su u prvom redu visoka složenost ankete, osobito pojedinih pitanja koja su, kako se pokazalo, zahtijevala vođeno anketiranje od uvježbanog anketara. Drugi mogući razlog je opsežnost ankete. Budući da upitnik obuhvaća 124 jedinice, određen broj ispitanika nije bio dovoljno strpljiv da upitnik validno ispuni do kraja.

¹² Kritičnim su se pokazala pitanja 11., 12. (zbog kompleksnosti davanja odgovora) i 14. (zbog opsežnosti), stoga je uvedena ocjena validnosti za svaku od njih zasebno. Nevalidni dijelovi nisu uzeti u obzir pri obradi i interpretaciji podataka.

¹³ Djelomično validnim upitnicima smatrani su oni koji su imali nevalidno popunjene jedinice 11., 12. i/ili 14., ali su ostali dijelovi upitnika bili iskoristivi.

trogasne djelatnosti, pri čemu su definitivno najčešći oblici vatrogasne aktivnosti povezani s požarima otvorenog prostora i požarima na stambenim objektima (*Bognolo i Ferhatović, 2013., 59 – 61*).

Tijekom anketiranja ispitanicima je ponuđena lista 12 osobina i vještina koje uključuje vatrogasni posao, te je od njih zatraženo da ih poredaju po važnosti brojevima od 1 do 12, pri čemu je manji broj značio veću važnost (konkretnije br. 1 označavao je najvažniju osobinu ili vještinu koju bi trebao imati dobar vatrogasac, a br. 12 najmanje bitnu takvu osobinu ili vještinu). Nažalost, ovaj zadatak validno je obavilo 150 ispitanika (54,9 %), što iznosi tek nešto više od polovice uzorka, pa se i navedeni podaci i analize temelje na tom validnom uzorku. Pokazalo se da vatrogasci najviše cijene stručnost u radu i to smatraju daleko najvažnijom osobinom vatrogasca. Na drugom mjestu po važnosti nalaze se urođene sposobnosti - inteligencija i brzina do-

nošenja odluka, a na trećem vatrogasne vještine koje su stečene uvježbavanjem i iskustvom. Iza navedenih urođenih sposobnosti i stečenih kompetencija nalaze se osobine koje su iz područja osobina ličnosti (Tablica 1). U Tablici 1 vještine su poredane prema važnosti od najvažnije do najmanje važne.

Zanimljivo je kako unatoč jasnoj vertikalnoj hijerarhiji i liniji zapovijedanja u vatrogastvu, osobine koje se odnose na poštovanje autoriteta nisu visoko rangirane prema važnosti od vatrogasaca. Tako je poštovanje i uredno izvršavanje zapovijedi nadređenih tek na petom mjestu, discipliniranost na devetom mjestu, a lojalnost postrojbi na desetom mjestu po važnosti.¹⁴ Osobine ličnosti koje možemo smatrati osnovnim humanističkim i altruističkim vrijednostima (osobna hrabrost i požrtvornost, poštenje i iskrenost, spremnost na pomoć manje iskusnim vatrogascima) tek su na srednjim pozicijama po važnosti. Isto tako, pokazalo se da je za vatrogasce najmanje važno posjedovanje socijalno poželjnih vje-

Tablica 1. Relativna važnost vještina dobrog vatrogasca prema mišljenju pripadnika javnih vatrogasnih postrojbi Zagreba

Table 1. Relative importance of the skills of a good firefighter according to the members of the public firefighting force in Zagreb

OSObine I VJEŠTINE VATROGASCA		M	SD	D
1.	stručnost u radu	2.87	2.6	1
2.	inteligencija i brzina donošenja odluka	5.22	3.4	2
3.	vatrogasne vještine	5.41	3.3	2
4.	kolegijalnost	5.54	3.3	1
5.	poštovanje i uredno izvršavanje zapovijedi nadređenih	6.04	3	4
6.	osobna hrabrost i požrtvornost	6.07	3.4	3
7.	poštenje i iskrenost prema kolegama	6.59	2.7	5
8.	spremnost za pomaganje manje iskusnim kolegama	6.69	2.3	5
9.	stegovno ponašanje (discipliniranost)	6.96	3.7	12
10.	odanost vatrogasnoj postrojbi	8.43	2.8	9*
11.	komunikativan i pristupačan u razgovoru	8.75	2.6	10*
12.	pristojan i druželjiv	9.38	2.3	11

*Višestruke dominantne vrijednosti, prikazana je manja vrijednost

Legenda: M = aritmetička sredina, SD = standardna devijacija, D = dominantna vrijednost

¹⁴ Ovo može biti i odlika danas prevladavajućeg mentaliteta, te rezigniranosti i letargije zbog lošeg stanja u državi i svim javnim službama, zbog čega je logičan manjak motivacije da se posao obavlja uredno, požrtvorno i disciplinirano.

ština i osobina (poput komunikativnosti, pristupačnosti, dobrih manira i druželjivosti) koje su vrlo nisko vrednovane.

Osim navedenog, ispitanicima je ponuđena i lista 11 osobina i vještina koje uključuju posao vatrogasnog zapovjednika, te je zatraženo da ih poredaju po važnosti brojevima od 1 do 11 istom metodologijom kao u prethodnom slučaju (najmanji broj znači najveću važnost pojedine osobine ili vještine). U ovom slučaju, također, je zadatak validno obavilo tek nešto više od polovice vatrogasaca (56,8 % od ukupnog broja ispitanika), pa se i na ovom pitanju analiza temelji na validnom uzorku ispitanika. Prema mišljenju vatrogasaca i za vatrogasnog zapovjednika najvažnije je da bude stručan u radu i inteligentan, te brz u donošenju odluka. Na trećem mjestu po važnosti dolazi stručnost u vođenju postrojbe i rješavanju situacije (Tablica 2). U Tablici 2 su vještine poredane prema važnosti od najvažnije do najmanje važne.

Po mišljenju većeg broja ispitanika, osim stručnosti i urođenih intelektualnih sposobnosti važno

je da vatrogasni zapovjednik bude školovan, te ima odgovarajuća znanja iz vodstva i zapovijedanja ljudima. Isto tako od zapovjednika se traži odlučnost i energičnost pri donošenju i provođenju odluka. Drugim riječima, iznimno je važno da vatrogasni zapovjednik u intervenciji djeluje brzo, samopouzdan i uvjerljivo pri izdavanju zapovijedi čime jedino može steći povjerenje ljudi i motivaciju da ga slijede. Jednako tako ispitanici su posebno valorizirali važnim da se vatrogasni zapovjednik brine i bori za svoje podređene i svoju postrojbu. U ovom vrednovanju moguće je uočiti svojevrsnu kontradikciju, jer su ispitanici relativno visoko ocijenili potrebu zauzimanja zapovjednika za svoju postrojbu, dok su istovremeno lojalnost vatrogasaca prema vlastitoj postrojbici prilično marginalizirali (smjestili su lojalnost vatrogaca tek na deseto mjesto po važnosti).

Prema mišljenju većine ispitanika, za vatrogasnog zapovjednika nije toliko nužno imati odgovarajuće vatrogasne vještine koliko je to važno za samog vatrogasca,¹⁵ što je potpuno razumljivo kada se uzme u obzir opseg posla svakoga od njih i odgovornost koja iz toga proistječe.¹⁶ Drugim ri-

Tablica 2. Relativna važnost vještina dobrog vatrogasnog zapovjednika prema mišljenju pripadnika javnih vatrogasnih postrojbi Zagreba

Table 2. Relative importance of the skills of a good firefighters' chief according to the members of the public firefighting force in Zagreb

OSOBE I VJEŠTINE VATROGASNOG ZAPOVJEDNIKA		M	SD	D
1.	stručnost u radu	3.39	2.7	1
2.	inteligencija i brzina donošenja odluka	3.75	2.8	1
3.	stručnost u vođenju postrojbe i rješavanju situacije	4.37	2.7	2
4.	odlučnost i energičnost pri donošenju i provođenju odluka	5.69	2.7	3
5.	zauzimanje za svoju postrojbu i podređene	6.31	2.8	4
6.	vatrogasne vještine	6.5	3	8
7.	poštenje i iskrenost prema podređenima	6.55	4.8	4*
8.	osobna hrabrost i požrtvovnost	6.78	3.1	11
9.	objektivan i nepristran odnos s podređenima	6.86	2.5	5
10.	susretljivost i suosjećajnost u rješavanju problema podređenih	7.8	2.7	10
11.	karizmatičnost i neupitni autoritet	8.23	2.7	11

*Višestruke dominantne vrijednosti, prikazana je manja vrijednost

Legenda: M = aritmetička sredina, SD = standardna devijacija, D = dominantna vrijednost

¹⁵ Vatrogasne vještine zapovjednika prema važnosti vrednovane su na šesto mjesto, dok je to kod vatrogasca na trećem mjestu.

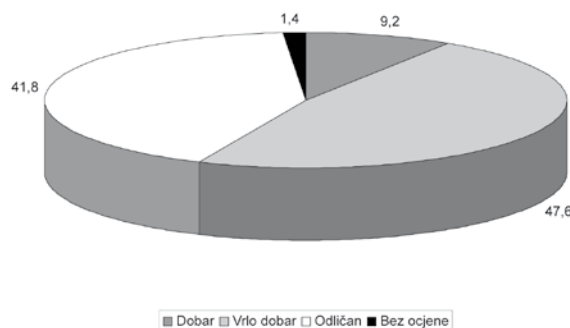
¹⁶ Svaka zapovjednička dužnost podrazumijeva tzv. „tehničko“ i tzv. „taktičko“ znanje, pri čemu je za voditelja postrojbe kriznog upravljanja svakako daleko nužnije „taktičko“ znanje, odnosno poznavanje svoje postrojbe, te operativne mogućnosti i sposobnosti primjene postrojbe u realnoj situaciji (Lebeda, 2008., 118).

ječima, ovakva raspodjela prema važnosti i nije toliko neočekivana ako razmotrimo činjenicu da je vatrogasac operativac koji direktno djeluje u intervencijama, dok je zapovjednik osoba koja najčešće cijelu intervenciju nadgleda i upravlja ljudstvom te nije osobno direktno uključen u intervenciju. Vjerojatno se radi i o percepciji fizičke spremnosti vatrogasca ovisno o ulozi koju obnaša. Ako, primjerice, direktno sudjeluje u gašenju požara ili izvlačenju ljudi iz požara, važno je da vatrogasac bude fizički spreman i vješt, odnosno spretan kako bi se nosio sa zahtjevima zadatka.¹⁷ Za vatrogasnog zapovjednika nije toliko bitno da ima te odlike jer primjerice njegov zadatak nije ulazak u opožarenu zgradu, već da procjenjuje rizike, donosi odluke i usmjerava svoje ljude koji će na koncu prema njegovoj odluci ulaziti u opožarenu zgradu.

Vrlo je zanimljivo kako većina ispitanika temeljne osobne odlike vode koje se u literaturi i teorijama liderstva posebno ističu izrazito pozitivnima (kao što su poštenje i iskrenost, hrabrost i poštivost, susretljivost i suosjećajnost i sl.)¹⁸ rangira prilično nisko – od sedmog mjesta na niže. Objektivnost i nepristranost su na devetom mjestu, a karizmatičnost i autoritet na posljednjem.

Prilično nerealno ocijenjena je i postrojba u kojoj ispitanici rade. Naime, od ispitanika - vatrogasaca traženo je da na skali školskih ocjena od 1 (nedovoljan) do 5 (odličan) ocijene učinkovitost svoje vatrogasne postrojbe, pri čemu je dobivena iznimno visoka prosječna ocjena 4,33 što ukazuje da većina ispitanika svoju postrojbu smatra vrlo učinkovitom. Niti jedan ispitanik nije dao ocjenu učinkovitosti svoje postrojbe manju

od dobar (3), vrlo malo njih dalo je upravo takvu ocjenu, a ostali su se podjednako odlučili za ocjene vrlo dobar (4) i odličan (dijagram 3).

Dijagram 3. Ocjena učinkovitosti vlastite vatrogasne postrojbe u postocima percepcije ispitanika

Diagram 3. Estimated efficacy of the members' own firefighting unit as perceived by the subjects

POTREBE REFORMACIJE VATROGASNE IZOBRAZBE

Kako bi se ustanovile optimalne potrebe u izobrazbi vatrogasaca na odgovore novim prijetnjama, ispitanicima je ponuđeno osam specifičnih područja kojima vatrogasni zapovjednik treba vladati u cilju sprečavanja ili rješavanja pojedinih kriznih situacija uzrokovanih prijetnjama novog vremena, te jedno nespecifično, samostalno definirano područje.¹⁹ Temeljem odgovora ispitanika pokazalo se kako suvremena izobrazba i osposobljavanje zapovjedne strukture u vatrogastvu najviše pozornosti treba posvetiti psihologiji i praksi rada s ljudima (to je imperativno ustvrdilo 64,8 % ispitanika), zatim području poznavanja vatrogasne tehnike i njezine uporabe (54,6 % ispitanika), te djelovanju u kriznoj situaciji (47,3 % ispitanika). Isto tako, većina ispitanika slaže se da je budućim vatrogasnim zapovjednicima nužno šire poznavanje problematike vođenja i zapovijedanja koje se može realizirati drugim nastavnim sadržajima iz tog područja (dijagram 4).

Isto tako, od ispitanika je zatraženo mišljenje o znanjima iz pojedinih područja koja bi

¹⁷ Sukladno istraživanjima koja su provedena u Javnoj vatrogasnoj postrojbi Osijeka, profesionalni vatrogasci rade posao koji zahtijeva izvanrednu tjelesnu pripremljenost (za aerobnu sposobnost profesionalnih vatrogasaca minimalno je prihvatljivo 36 ml O₂/kg tjelesne mase), pa se može konstatirati kako su za sigurno izvođenje vatrogasnih akcija posebno važni aerobna sposobnost i mišićna snaga (Banjan, 2011., 61).

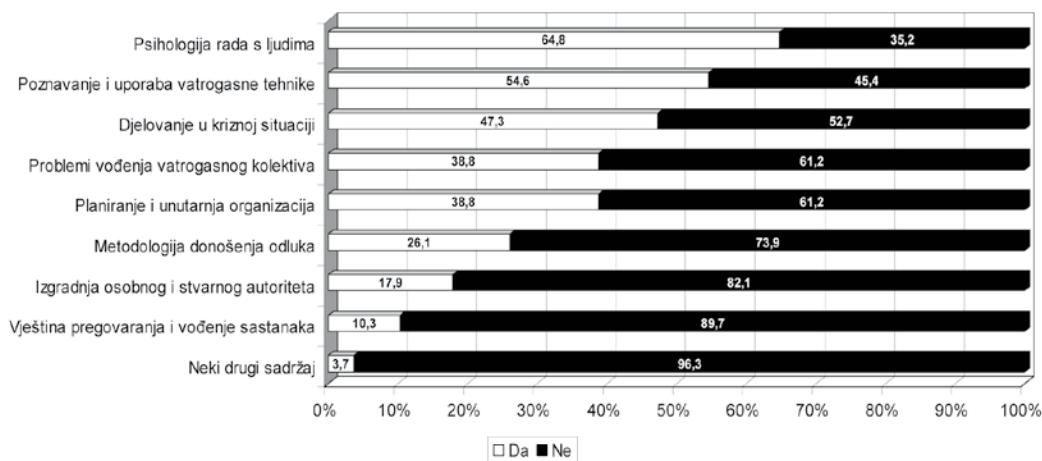
¹⁸ Navedene osobine su upravo ono što je nužno potrebno kvalitetnom zapovjedniku koji je po R. Likertu snažno orijentiran na podređene i osoba koja se oslanja na komunikaciju sa svojim podređenima kako bi održao funkcionalnost svoje postrojbe (Breko, 2012., 13 – 16). Iste osobine navode se kao temeljne osobne odlike vode u većini udžbenika i priručnika upravljanja i vođenja (npr. Lebeda, 2008., 101 – 104; Divjak, 2006.; Javitch, 2009.).

¹⁹ Ponuđeno im je da navedu sami koje bi to područje bilo ako smatraju da nije obuhvaćeno prethodno ponuđenim odgovorima.

im mogla biti korisna za obnašanje sadašnje dužnosti (dijagram 5).

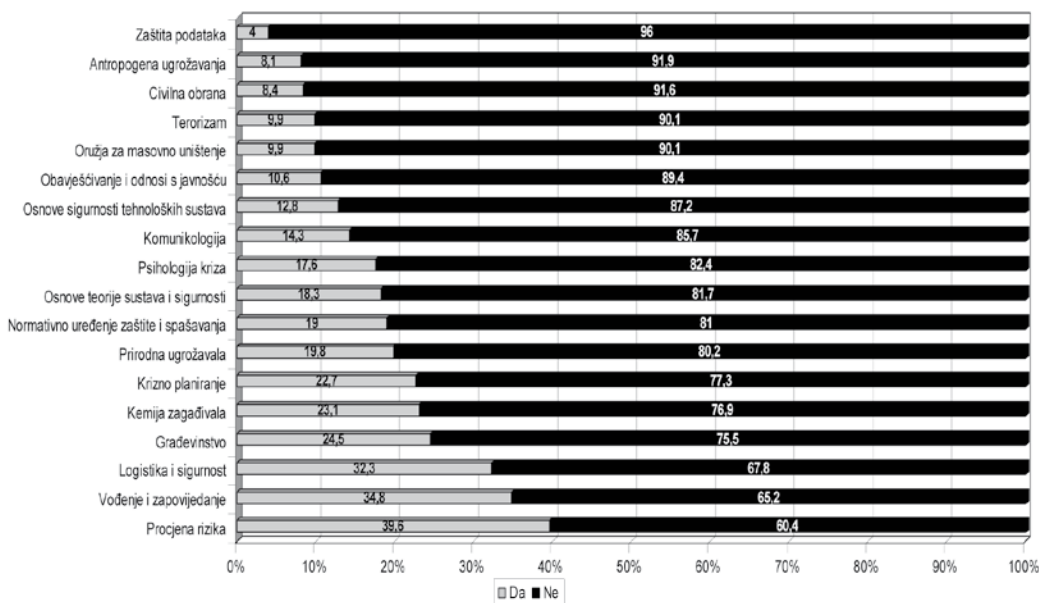
Ispitanicima je ponuđena struktura stručnih kolegija koji se predaju na Veleučilištu Velika Gorica u sklopu preddiplomskog studija Upravljanja u kriznim uvjetima i djelomično specijalističkog

studija Kriznog menadžmenta. Evidentno je kako ispitanici u znatnoj manjini smatraju da su im znanja iz pojedinih područja potrebna. Iz skupine ponuđenih područja znanja iznimku donekle predstavljaju područja procjena rizika, vođenje i zapovijedanje te logistika i sigurnost sa 32,2 % do 39,6 % interesa. Za sva ostala područja manje od

Dijagram 4. Ostali nastavni sadržaji u kojima je moguće realizirati problematiku vođenja i zapovijedanja u postocima izjašnjavanja ispitanika

Diagram 4. Other educational programs for improving skills of command and procedures as perceived by the subjects

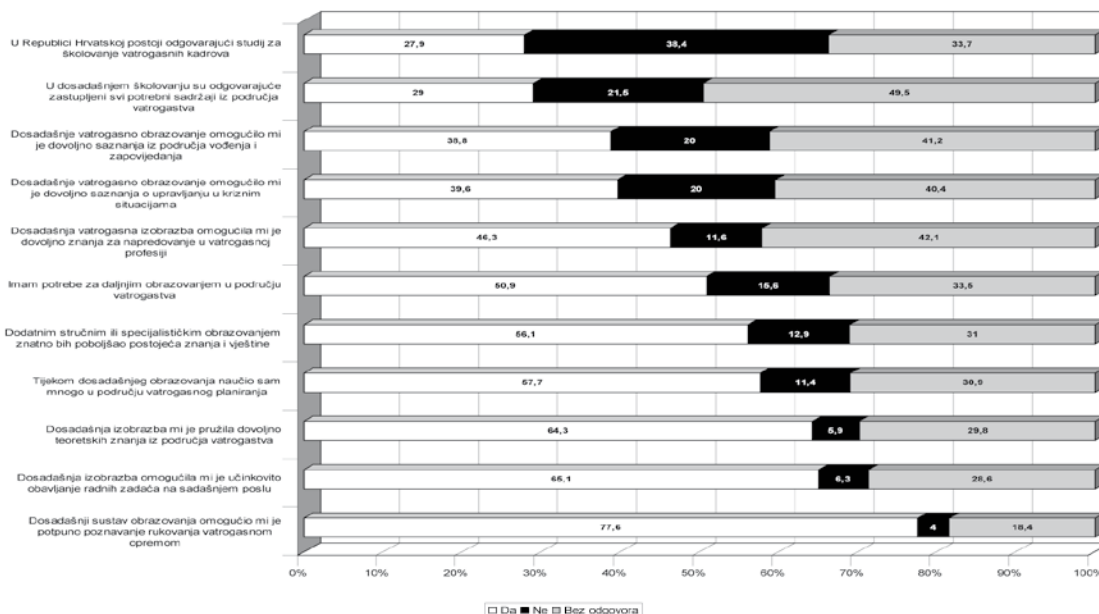
Dijagram 5. Znanja iz područja koja bi mogla biti korisna vatrogascima u obnašanju dužnosti prikazano u postocima mišljenja ispitanika

Diagram 5. Special knowledge and skills that may be of use to firefighters in their work as perceived by the subjects

25 % sudionika smatra da bi im mogla biti korisna u obnašanju sadašnje dužnosti.

S druge strane, većina ispitanika pokazuje zadovoljstvo dosadašnjim oblicima školovanja i izobrazbe vatrogasnih kadrova u Republici Hrvatskoj, iako prema njoj još uvijek postoji vrlo izraženo ambivalentno stajalište (dijagram 6).

riješen na zadovoljavajući način. Isto tako, vrlo veliki broj ispitanika (50,9 %) osjeća potrebu za nadopunom znanja iz vatrogastva, a još veći broj ispitanika (56,1 %) uvjeren je kako bi dodatnim stručnim ili specijalističkim obrazovanjem znatno poboljšao postojeća znanja i vještine. Najveću nedoumicu na ispitanike ostavila je tvrdnja o odgovarajućoj zastupljenosti svih potrebnih na-

Dijagram 6. Zadovoljstvo ispitanika dosadašnjim sustavom izobrazbe vatrogasaca u postocima izraženih stajališta na ponuđene tvrdnje

Diagram 6. Firefighters' satisfaction with current training programs

Naime, ispitanicima je ponuđena mogućnost da osim kategoričnih tvrdnji „da“ ili „ne“ izraze i nedoumicu u jednu ili drugu situaciju, pa se rubrika „bez odgovora“ zapravo odnosi na mogućnost izražavanja stajališta kako se ispitanik niti u potpunosti slaže, ali niti ne slaže s pojedinom tvrdnjom. Upravo iz njihovih odgovora očito je da se većina tvrdnji o dosadašnjem sustavu školovanja u sustavu vatrogastva ne može ni krajnje pozitivno niti krajnje negativno vrednovati. Većina ispitanika se slaže s konstatacijom da im je dosadašnji sustav vatrogasnog školovanja na zadovoljavajući način omogućio upoznavanje i uporabu vatrogasne tehnike, ali s druge strane, tek manji broj smatra kako je u Republici Hrvatskoj cjelokupni sustav školovanja vatrogasaca

stavnih sadržaja iz područja vatrogastva u dosadašnjem sustavu izobrazbe, pa gotovo polovica anketiranih (49,5 %) o tome nema jasno izraženo stajalište, što samo ukazuje na njihovu nedovoljnu informiranost o suvremenim obrazovnim procesima i promjenama u nastavnim sadržajima izobrazbe u sustavu vatrogastva, osobito kada se radi o izobrazbi viših upravnih i zapovjednih vatrogasnih struktura.

ZAKLJUČAK

Novi oblici prijetnji u globaliziranoj međunarodnoj zajednici postavljaju sve više izazove sustavu kriznog upravljanja na traženju odgovarajućih rješenja, pri čemu sve više problemati-

ka nacionalne sigurnosti ustupa mjesto sustavu građanske sigurnosti, utemeljene prvenstveno na sigurnosti pojedinca u globaliziranim, multipolarnim odnosima transnacionalizma. U skladu s time i temeljni instrumenti zaštite nacionalne sigurnosti, među kojima značajno mjesto zauzima sustav vatrogastva, moraju se prilagoditi novim sigurnosnim izazovima.

Jedan od osnovnih oblika prilagodbe pojedinog instrumenta nacionalne sigurnosti (pa tako i sustava vatrogastva) je prilagođavanje njegovog cjelokupnog sustava izobrazbe, od temeljne do najviše razine. Vatrogastvo u Republici Hrvatskoj ima specifično izgrađeni sustav specijalističke izobrazbe, u svojem osnovnom sklopu zasnovan na prekvalifikaciji postojećih srednjoškolskih kadrova na poslove profesionalnih vatrogasaca, dok više razine specijaliziranog školovanja ne postoje već se oslanjaju na postojeće oblike stručnog ili sveučilišnog školovanja. Takav oblik izobrazbe u suvremenom sustavu vatrogastva više nije zadovoljavajući, zbog čega se provodi opsežno istraživanje s ciljem njegove optimalizacije, pri čemu je najvažnije definirati specifična znanja potrebna vatrogasnoj profesiji, te opredijeliti sadržaje znanja i vještina za svaku razinu upravljanja i vođenja (ili samo izvršavanja) u sustavu vatrogastva. S obzirom da do sada nije bilo gotovo nikakvih istraživanja na tom području, pilot-projekt koji provodi Veleučilište u Velikoj Gorici prvi je u tom kontekstu i može se smatrati prethodnicom vrlo širokog, sveobuhvatnog projekta koji bi trebao obuhvatiti gotovo cjelokupnu Hrvatsku vatrogasnu zajednicu. Otežavajuća okolnost ovog istraživanja je svakako veliki broj varijabli koje se iskazuju tijekom njegove provedbe, dok se pod olakšavajućim okolnostima mogu smatrati tek provjerene zakonitosti sustava hijerarhijskog upravljanja i vođenja, povijesno provjerene pomoću dobro poznatog i proučenog modela vojnog vođenja i zapovijedanja koji je, zahvaljujući svojoj jednostavnosti i učinkovitosti, postao potpuno prihvatljiv za sve strukture kriznog upravljanja.

LITERATURA

Banjan, B.: Tjelesna priprema vatrogasaca, *Vatrogastvo i upravljanje požarima*, vol. I, prosinac 2011., br. 1-2.

Bognolo, D., Ferhatović, M.: Modeli evidencija u funkciji smanjenja ozljeda vatrogasaca, *Vatrogastvo i upravljanje požarima*, vol. III, 2013., br. 1.

Breko, D.: *Uloga vođe u kriznoj situaciji*, Završni rad, Veleučilište Velika Gorica, Velika Gorica, 2012.

Divjak, T.: *Ako niste rođeni kao lider možete to postati*, 2006., dostupno na: <http://liderpress.hr/arhiva/2027/>, pristupljeno: 2.2.2014.

Dopis Hrvatske vatrogasne zajednice Ministarstvu unutarnjih poslova klasa: 011-01/14-01/02 urbroj: 363-01/01-14-1 od 9.1.2014.

Javitch, D.: *10 Qualities of Superior Leaders*, 2009., dostupno na: <http://www.entrepreneur.com/article/204248>, pristupljeno: 2.2.2014.

Lebeda, N.: *Vođenje i zapovijedanje*, Veleučilište Velika Gorica, Velika Gorica, 2008.

Ogorec, M.: *Izazovi kriznog upravljanja*, Veleučilište Velika Gorica, Velika Gorica, 2010.

Ogorec, M.: *Vojna sila bivše Jugoslavije*, Otakar Keršovani, Rijeka, 2001.

Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o vatrogastvu, DUZS, Zagreb, svibanj 2012.

Szabo, N.: Djelovanje sustava vatrogastva pri gašenju velikih šumskih požara, U: *Zborniku radova Kako se štitimo od katastrofa*, Hrvatski crveni križ, DUZS i Veleučilište Velika Gorica, Zagreb, 2007.

Tatalović, S., Bilandžić, M.: *Osnove nacionalne sigurnosti*, MUP RH – Policijska akademija, Zagreb, 2005.

Toth, I., Čemerin, D., Vitas, P.: *Osnove zaštite i spašavanja od katastrofa*, Veleučilište Velika Gorica, Velika Gorica, 2011.

Ustroj vatrogastva u RH, dostupno na: <http://www.duzs.hr/page.aspx?PageID=164>, pristupljeno: 23.1.2014.

Vlašić, T.: *Civilna obrana*, Hrvatski vojnik, 2004., br. 109/110.

ADAPTING FIREFIGHTERS' EDUCATION TO NEW SAFETY CHALLENGES

SUMMARY: New forms of threat in a globalized international community pose new and greater challenges to crisis management systems requiring appropriate solutions. In this, the issue of national security more and more gives way to civil security focused primarily on individual safety in globalized, multipolar relations characteristic of transnationalism. New threats take on a general transborder character affecting equally all individuals in a certain civilizational environment, regardless of their national, ethnic, religious, cultural or social traits or their social class. The threats are usually directed against social environments governed by different values, but they often endanger the very environment in which they originate.

In addressing these new security challenges, fundamental instruments of national security, and firefighting as part of the overall system, must find appropriate answers. Firefighting in Croatia is regulated by the Firefighting Act and by detailed regulations governing the organization of firefighting in local and regional administrations. Decentralization of the management of firefighting may be a good idea as a way to disperse the organizational and structural responsibilities and authority to the local administrations, but it can have a negative impact on the functioning of this segment of crisis management, as it must of necessity contain elements of centralized management. Firefighting in Croatia relies on a system of specialized education administered in the form of concentrated training to secondary school leavers in order to train them for the job of a professional firefighter. Higher levels of specialized training are not in place. Existing professional and college programs are relied on for the recruitment of these profiles. The current training schemes can no longer meet the requirements set by the modern concept of firefighting. To correct this, a comprehensive study has been undertaken for their optimization with the aim to define, as the key element, the specific skills and competences needed in the firefighting profession and to assign specific competences and skills to each level of firefighting management.

Key words: *firefighting, firefighters' training, crisis management, safety challenges*

Subject review

Received: 2014-03-21

Accepted: 2015-01-29